

Jastrzębski, Jarosław

Habilitacja w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej

Analecta 19/1-2(36-37), 63-81

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jarosław Jastrzębski
(Kraków)

HABILITACJA W PAŃSTWOWYM SZKOLNICTWIE AKADEMICKIM II RZECZYPOSPOLITEJ

Wprowadzenie

Termin „habilitacja” trafił do języka polskiego z języka niemieckiego („Habilitation”), tam zaś z języka francuskiego, gdzie „habilitation” oznacza „nadanie zdolności prawnej”. Jednak etymologicznie „habilitacja” wywodzi się z języka łacińskiego od słowa „habilis” znaczącego tyle co „nadający się (do czegoś), zdatny”¹. W Polsce współczesnej, według stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2010 roku, habilitacja oznacza postępowanie mające na celu uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego, z którego posiadaniem wiąże się cały szereg przywilejów i uprawnień, przewyższających przysługujące stopniowi naukowemu doktora, znajdującemu się w hierarchii o jeden szczebel niżej². Pierwotnie głównym celem habilitacji było uzyskanie prawa wykładania na wyższej uczelni. Jednak w praktyce, tak w czasach nam współczesnych jak i w przeszłości, z pomyślnym zakończeniem habilitacji łączyło się uzyskanie także innych, licznych korzyści prestiżowych i naukowych, a pośrednio najczęściej również organizacyjnych (np. prawo do piastowania niektórych godności i funkcji w szkołach akademickich) oraz finansowych (np. prawo do uzyskiwania dodatkowych wynagrodzeń z tytułu ich piastowania).

W trwających sporach o zasadność, względnie bezzasadność, istnienia habilitacji w nauce polskiej XXI wieku, od czasu do czasu, strony sięgają po oręż historyczny, próbując odwoływać się w tym względzie do czasów II Rzeczypospolitej. Co jest o tyle zrozumiałe, że okres ten charakteryzował się bodajże najszerszą swobodą w zakresie prowadzenia badań naukowych i rozwoju szkolnictwa wyższego w naszych dziejach sprzed 1989 roku. Należy jednak niezmienne uważać z takimi porównaniami w odniesieniu do habilitacji, bo pomimo

wielu zbieżności z czasami nam współczesnymi istnieje również kilka, ale za to o fundamentalnym znaczeniu, różnic pomiędzy habilitacją w II i w III Rzeczypospolitej.

Za cezurę początkową naszych rozważań przyjmiemy 15 września 1920 roku, czyli dzień wejścia w życie *Ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich*, która była pierwszym aktem prawnym, wprowadzającym jednolity system szkolnictwa akademickiego na ziemiach odrodzonego państwa polskiego. Nie oznaczało to oczywiście, że szkolnictwo to było tworzone od nowa. Wręcz przeciwnie, prawodawca jedynie likwidował panujący chaos, związany z brakiem jakiegokolwiek formalnego, wspólnego punktu odniesienia. Dziesiątka uczelni, którym prawo państwowe przyznało w 1920 roku status akademicki, działała w bardzo różnych warunkach prawnych. Część uczelni, zresztą tych o najistotniejszym znaczeniu dla odradzania się szkolnictwa wyższego w Polsce niepodległej, działała w oparciu o przepisy austriackie, dotyczyło to terenów Królestwa Galicji i Lodomerii. Przy czym szczególne znaczenie miały tu trzy największe uczelnie: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytet Jagielloński i Politechnika Lwowska, które swymi zasobami kadrowymi musiały wspierać znaczne potrzeby pozostałych szkół akademickich. Uczelnie na terenach po pozostałych zaborcach, działały praktycznie jedynie na podstawie swoich statutów, nadawanych, względnie zatwierdzanych, w różnych okresach, przez różne władze polskie, w sposób indywidualny, bo jednolitych przepisów państwowych po prostu nie było. Uniwersytet Warszawski i Politechnika Warszawska, uczelnie byłego Królestwa Polskiego, uzyskały narodowy charakter dopiero w 1915 roku. Uniwersytet Poznański powstał w 1919 roku i dopiero kształtował swoje struktury organizacyjne. Świetnym przykładem sytuacji „w czasach pionierskich” może być Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, reaktywowany również w 1919 roku i działający w oparciu o statut tymczasowy, nadany... rozkazem (nr 13588/223) Naczelnego Wodza Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego 11 października 1919 roku³. Pochodną powyższego stanu był również brak jednolitego uregulowania instytucji habilitacji w skali całego kraju.

W sumie według stanu na dzień 15 września 1920 roku było w Polsce 10 państwowych szkół akademickich: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Szkoła Politechniczna we Lwowie (od 29 stycznia 1921 roku Politechnika Lwowska⁴), Politechnika Warszawska, Akademia Weterynarii we Lwowie (od 12 grudnia 1922 roku Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie⁵) i Akademia Górnicza w Krakowie. Zwraca uwagę ich duże skoncentrowanie: po trzy uczelnie znajdowały się w Warszawie i Lwowie, dwie w Krakowie, po jednej w Wilnie i Poznaniu⁶. Warto jednak nadmienić, że

uczelnia wileńska, skutkiem reperkusji wojny polsko-radzieckiej, została w pełni objęta prawem akademickim państwa polskiego dopiero w 1922 roku.

Do końca trwania II Rzeczypospolitej nadanie statusu państwowej szkoły akademickiej mogło nastąpić wyłącznie drogą ustawy, podjętej na wniosek rządu⁷. Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie pojawiła się na powyższej liście dopiero 14 stycznia 1925 roku⁸. 12 kwietnia 1932 roku status szkoły akademickiej uzyskała Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie⁹, ale pełne prawa akademickie przyznano jej dopiero 1 marca 1934 roku¹⁰. Poprzednio działała pod nazwą Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie, którą utworzono ustawą 8 kwietnia 1922 roku¹¹. Wreszcie 1 września 1933 roku status szkoły akademickiej nabyła Akademia Stomatologiczna w Warszawie¹², jednak pełnię praw akademickich rozciągnięto na nią dopiero 1 stycznia 1937 roku¹³. Liczba państwowych szkół akademickich wynosiła odtąd 13 i nie uległa już zmianie do końca okresu międzywojennego. Zasadniczym przywilejem szkół akademickich odróżniającym je od innych szkół wyższych było wyłączne prawo do nadawania stopni naukowych¹⁴.

Bardzo ważne dla naszych dalszych rozważań jest rozróżnienie szkół wielowydziałowych i jednowydziałowych. Większość uczelni państwowych należała zasadniczo do grona tych pierwszych, w tym wszystkie uniwersytety, politechniki, szkoła główna oraz od 1921 roku Akademia Górnicza¹⁵. Szkołami jednowydziałowymi były Akademia Medycyny Weterynaryjnej, Akademia Stomatologiczna, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie oraz od 1929 roku Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie¹⁶. Interesują nas dwa skutki owego podziału. Po pierwsze uczelnie jednowydziałowe były traktowane przez prawo państwowe w sprawach wydziałowych tak, jakby w całości stanowiły jeden wydział. Po drugie istniała wyraźna różnica pomiędzy powyższymi dwoma typami szkół w zakresie struktury organizacyjnej, a zatem i przypisania uprawnień do decydowania w sprawach habilitacyjnych i docenckich. W odniesieniu do szkół wielowydziałowych sprawa była prostsza, w całym okresie międzywojennym posiadały one obligatoryjnie senat, rektora, rady wydziałowe i dziekana. Poza tym do 31 sierpnia 1933 roku mogły posiadać zebranie ogólne profesorów¹⁷, które po tej dacie stało się organem obligatoryjnym¹⁸. Bardziej skomplikowanie wyglądało to w odniesieniu do uczelni jednowydziałowych. Do 31 sierpnia 1933 roku posiadały one obligatoryjnie rektora, dziekana i radę wydziałową, która miała również uprawnienia zebrania ogólnego profesorów i senatu. Jednak reforma szkolnictwa akademickiego zmieniła tę strukturę likwidując w nich w ogóle urząd dziekana, którego kompetencje przejął rektor, a radę wydziałową zastępując zebraniem ogólnym profesorów, które posiadało także uprawnienia senatu i rady wydziałowej¹⁹. Ale to nie koniec, ponieważ 14 lipca 1937 roku w akademickich szkołach jednowydziałowych wprowadzono radę profesorów, która posiadała uprawnienia zebrania ogólnego profesorów, senatu i rady

wydziałowej²⁰. Aby zwiększyć spójność i jasność dalszego wywodu autor będzie się zasadniczo posługiwał pojęciami wydziału, rady wydziałowej i dziekana, które należy jednak odpowiednio rozumieć w zależności od okresu i typu szkoły akademickiej, wedle powyższych wyjaśnień.

Formalne aspekty habilitacji regulowało, zresztą dość obszernie i szczegółowo, prawo państwowe II Rzeczypospolitej. W zakresie nie uregulowanym przez państwo decydowały statuty poszczególnych szkół akademickich, które jednak zawsze wymagały zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²¹. Jedyne sprawy mniejszej wagi, no i oczywiście indywidualne, pozostawiano do rozstrzygnięcia w uczelnianych przepisach niższego rzędu.

W okresie Polski międzywojennej z aktów prawnych, dotyczących habilitacji i wiążącej się z nią docentury, najistotniejsze były oczywiście dwie ustawy ustrojowe szkolnictwa akademickiego. Pierwszą była *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich*, obowiązująca od 15 września 1920 roku do 31 sierpnia 1933 roku²². W powiązaniu z nią należy brać pod uwagę również *Ustawę z dnia 16 lipca 1924 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1920 roku o szkołach akademickich* (Dz. U. Rz. P. Nr 72, poz. 494)²³.

Kolejnym aktem ustrojowym szkolnictwa akademickiego była *Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich*, obowiązująca częściowo od 1 maja 1933 roku, zaś w pełnym zakresie od 1 września 1933 roku, do 29 października 1947 roku²⁴. W powiązaniu z nią należy brać pod uwagę również trzy inne akty prawne. Po pierwsze *Ustawę z dnia 2 lipca 1937 r. o zmianie ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich*²⁵. Po drugie *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 kwietnia 1936 roku o sposobie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich*²⁶. Po trzecie *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 lipca 1939 r. o sposobie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich*²⁷.

Na okres obowiązywania obu ustaw ustrojowych rozciąga się dodatkowo moc prawna *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół*, obowiązującego od 6 marca 1928 roku do 19 listopada 1958 roku, a zawierającego m. in. pewne uregulowania dotyczące docentów²⁸.

Siedem wyżej omówionych aktów prawnych stanowi zasadniczy trzon państwowych regulacji instytucji habilitacji i docentury. Autor skonfrontował treści ich przepisów z czterema przykładowymi statutami szkół akademickich: Uniwersytetu Poznańskiego – zatwierdzonym 18 maja 1921 roku²⁹, Politechniki Warszawskiej – zatwierdzonym 14 czerwca 1921 roku³⁰, Akademii Górniczej w Krakowie

– zatwierdzonym 5 sierpnia 1927 roku³¹, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie – zatwierdzonym 7 września 1929 roku³². Porównanie wykazało nieomal 100% zgodności państwowych norm prawnych z przepisami statutowymi³³.

Prawo wykładania

Prawo wykładania w szkole akademickiej określano również, z języka łacińskiego, jako „*venia legendi*”. Prawo wykładania obejmowało całość pewnej nauki lub taką jej część, która mogła być uważana za zamkniętą całość, ale nie mogła się ograniczać do jej części dowolnej.

Postępowanie w sprawie uzyskania prawa wykładania nosiło nazwę habilitacji. Osobie, która uzyskała prawo wykładania przysługiwał tytuł docenta. Docentura dawała prawo do wygłaszania w szkole akademickiej wykładów. Osoby nie posiadające prawa wykładania mogły prowadzić na uczelni wyłącznie ćwiczenia (konwersatoria). W praktyce *venia legendi* miało coś ze znaczenia symbolicznego, bo zakres praw uzyskiwanych przez pomyślną habilitację był szerszy. Przykładowo docent posiadał czynne i bierne prawo wyborcze przy wyłanianiu delegatów docentów do rady wydziału, która nadała mu prawo wykładania (pośrednio dawało to również szansę na zasiadanie w zebraniu ogólnym profesorów i raczej niewielką w senacie, o ile statut danej szkoły na to ostatnie zezwalał), zresztą w ogóle posiadał szerszy dostęp do godności akademickich, niż osoby nie legitymujące się tym prawem, choć oczywiście znacznie węższy niż grono profesorskie.

Docent miał prawo wykładania w określonej dziedzinie nauki. Mogło ono zostać rozszerzone na inną dziedzinę tylko za zgodą rady wydziałowej, zatwierdzoną przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³⁴. Przy czym od 1 września 1933 roku rozszerzenie prawa docenta do wykładania mogło nastąpić wyłącznie na te dziedziny, na które rozciągała się jego działalność naukowa³⁵. Docent mógł wygłaszać wykłady na tym wydziale, na którym otrzymał prawo wykładania, na innym wydziale tylko za zezwoleniem obu zainteresowanych rad wydziałowych³⁶.

Docent, podobnie jak profesor, korzystał z przyznanego szkołom akademickim przez Państwo prawa do wolności nauki i nauczania. Mógł przedstawiać, zarówno ustnie jak i pisemnie, według swego naukowego przekonania i metodami naukowymi, wszelkie zagadnienia, wchodzące w zakres gałęzi wiedzy, której był przedstawicielem. Miał również pełną swobodę w wyborze metod prowadzenia wykładów i ćwiczeń³⁷. Konsekwencją przyznania prawa wolności nauki i nauczania było to, że jakiegokolwiek jej ograniczenie mogło wynikać wyłącznie z treści przepisów państwowych. Przykładowo nie mogło być ograniczone swobodną decyzją jakiegokolwiek urzędnika państwowego lub sądu. Nie

należy jednak popadać w huraoptymizm co do faktycznego zakresu wolności nauki i nauczania w II Rzeczypospolitej, należy bowiem pamiętać, że o możliwościach jego urzeczywistnienia rozstrzygał również cały system funkcjonowania nauki i szkolnictwa akademickiego.

Prawo wykładania wynikające z docentury nie było równoznaczne z jakimkolwiek obowiązkiem, względem szkoły akademickiej lub państwa polskiego, do korzystania z niego. Jednak prawodawca, prawdopodobnie uznając długotrwałe zaniechanie wykonywania tego prawa za zwykle marnotrawstwo dla kraju i nauki, przewidział pewne sankcje w razie dłuższego okresu jego niewykonywania³⁸. Jeżeli bowiem docent w ciągu całego roku akademickiego nie wygłosił ani jednego wykładu, to jego prawo wykładania gasło z mocy ustawy, wraz z innymi pochodnymi prawami, w tym do używania tytułu docenta³⁹. Od 1 września 1933 roku wydłużono ten okres do dwóch, następujących po sobie, lat akademickich⁴⁰. Jednak biorąc pod uwagę możliwość zaistnienia różnych sytuacji życiowych Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego otrzymał prawo do udzielania docentom urlopów, które skutkowały wydłużeniem okresu martwości prawa wykładania, bez ujemnych konsekwencji dla ich docentury⁴¹. Od 14 lipca 1937 roku rada wydziałowa uzyskała uprawnienie do uznania kierowania ćwiczeniami i pracami badawczymi przez docenta za równorzędne z prowadzeniem wykładów⁴². Co, jak można zakładać, było efektem wyraźnej poprawy kadrowej w szkolnictwie akademickim.

Ten kto utracił docenckie prawo wykładania poprzez wygaśnięcie, mógł jednak starać się o jego przywrócenie przez radę wydziałową na zasadzie preferencyjnej, to znaczy bez konieczności przeprowadzania ponownej habilitacji. Rada wydziałowa miała bowiem kompetencję do podjęcia uchwały o przywróceniu prawa wykładania osobie, która już je posiadała w przeszłości. Rada wydziałowa nie miała jednak obowiązku przychylić się do wniosku zainteresowanego i mogła go odrzucić. W przeciwnym zresztą przypadku sankcja w postaci wygaszenia docentury byłaby po prostu fikcyjna. Zainteresowany mógł w takiej sytuacji, o ile wciąż zależało mu aby prawo wykładania odzyskać, albo ponownie poddać się procedurze habilitacji albo ponawiać wnioski do skutku, licząc na upływ czasu lub inny układ głosów w radzie wydziałowej⁴³.

Od 1 września 1933 roku Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego otrzymał uprawnienie do cofnięcia docentowi prawa wykładania. Jednak cofnięcie mogło nastąpić wyłącznie na wniosek rady wydziałowej, nie może być zatem uznawane za instrument służący do ograniczania wolności nauki przez władze sanacyjne⁴⁴. W okresie pomiędzy 1 września 1933 roku a 13 lipca 1937 roku prawo wykładania wynikające z habilitacji wygasło ostatecznie, gdy docent osiągnął 65 rok życia⁴⁵. Z kolei od 1 września 1936 roku wynikające z habilitacji prawo wykładania gasło z mocy prawa na danym wydziale, jeżeli

docent został mianowany profesorem zwyczajnym albo nadzwyczajnym na innym wydziale lub w innej szkole akademickiej. Jednak rada wydziałowa mogła to prawo utrzymać na wniosek zainteresowanego⁴⁶.

Istota habilitacji i docentury

Habilitacja była postępowaniem zmierzającym do uzyskania prawa wykładania w danej szkole akademickiej. A zatem, co bardzo ważne, prawo to rozciągało się wyłącznie na tę szkołę akademicką, która je nadała. Uzyskanie prawa wykładania na Uniwersytecie Jagiellońskim oznaczało tylko tyle, że przysługiwało ono na Uniwersytecie Jagiellońskim, nie przysługiwało natomiast w którejkolwiek z innych polskich szkół akademickich. Osobie, która nabyła prawo wykładania przysługiwał tytuł docenta. Ponieważ z tytułem tym wiązało się szereg praw i obowiązków o charakterze materialnym (a nie tylko honorowym), możemy uznać docenta za funkcjonariusza szkoły akademickiej. Ponieważ jednak wszystkie owe prawa i obowiązki związane były wyłącznie z określoną szkołą akademicką i nie rozciągały się na inne polskie uczelnie, nie można uznać docentury za stopień naukowy. Docent Uniwersytetu Poznańskiego, przechodząc do pracy w Uniwersytecie Warszawskim, nie był w swoim nowym miejscu pracy docentem, musiał prawo wykładania w nowej uczelni dopiero uzyskać. Co więcej, przepisy obu ustaw ustrojowych szkolnictwa akademickiego, zarówno tej z 1920 roku, jak i tej z 1933 roku, wyraźnie stwierdzają, że najwyższym stopniem naukowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest stopień doktora. Nie można zatem automatycznie porównywać stopnia naukowego doktora habilitowanego z III Rzeczypospolitej, z funkcją docenta szkoły akademickiej w II Rzeczypospolitej, bo to stanowczo nie to samo.

Jak wyżej wspomniano docent był funkcjonariuszem szkoły akademickiej, ale nie można go uznać za stanowisko służbowe, ponieważ etat docenta nie był przewidywany przez państwowe przepisy prawne, zatem za docenturą nie szły jakiegokolwiek uprawnienia pracownicze, w tym przede wszystkim do uposażenia. Docentem mógł być zarówno pracownik szkoły akademickiej jak i osoba spoza uczelni. W tym pierwszym przypadku docent musiał zajmować, któreś ze stanowisk przypisanych zasadniczo dla pomocniczych sił naukowych (adiunkta, kustosza, konstruktora, prosektora albo starszego asystenta, niższe stanowiska były raczej mało prawdopodobne na takim etapie kariery naukowej). Nawiasem mówiąc uzyskanie docentury przez starszego asystenta było niezbędnym warunkiem uzyskania przez niego ponownego mianowania po upływie sześciu lat służby na tym stanowisku⁴⁷. Jeżeli docent był spoza uczelni mógł również realizować swoje prawo wykładania na podstawie umowy o wykłady w zakresie przedmiotów nie objętych systemem katedr lub jeżeli zapotrzebowanie godzinowe uczelni na zajęcia z danego przedmiotu przewyższało pensum przypisanego

z katedry profesora, względnie profesorów, jeżeli katedr tych było więcej. Nie można również wykluczyć zleceń specjalnych uczelni lub Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Wreszcie ostatnim sposobem na realizację prawa wykładania było objęcie czasowego zastępstwa profesora na wakującej katedrze. Przynajmniej teoretycznie, docent mógł na uczelni działać również jako wolontariusz. Ten ostatni przypadek mógłby zajść przykładowo w razie pełnienia funkcji delegata docentów w radzie wydziałowej, prawo nie ograniczało bowiem tego biernego prawa wyborczego do docentów pobierających wynagrodzenie z uczelni. Co więcej, przez okres roku (akademickiego), a później dwóch lat (ustawa ustrojowa z 1933 roku), po uzyskaniu tytułu docenta, mogło się nim pozostawać nie realizując w ogóle prawa wykładania ani jakichkolwiek pochodnych, a nawet dłużej, o ile Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego udzielił stosownego urlopu.

Inna ważna uwaga dotyczy relacji pomiędzy docenturą a profesurami: zwyczajną, nadzwyczajną i honorową. Otóż aby zostać którymkolwiek z tych profesorów nie było konieczności uprzedniego habilitowania. Sam fakt objęcia funkcji profesorskiej był równoznaczny z uzyskaniem prawa wykładania⁴⁸. Inna sytuacja dotyczyła jedynie tytułu profesora tytularnego, wprowadzonego 6 marca 1928 roku, który mogli otrzymać wyłącznie docenci, za wybitną działalność naukową, względnie artystyczną, i tylko jeśli funkcję docenta sprawowali co najmniej od 5 lat⁴⁹. Co do funkcji zastępcy profesora, to choć także w tym przypadku nie było nakazu powierzania jej docentom, to jednak mieli oni bodajże największe szanse na jej objęcie. Umowę o zastępstwo podpisywał rektor, ale wymagała ona zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁵⁰.

Ponieważ docentura była integralnie związana ze szkołą akademicką, w której została uzyskana, aby mogła być ważna w innej szkole akademickiej, wymagała jej uznania przez zainteresowaną radę wydziałową⁵¹. W uczelniach wielowydziałowych do 31 sierpnia 1933 roku uchwała taka wymagała zatwierdzenia przez senat nowej uczelni⁵². Od 1 września 1933 roku rada wydziałowa jedynie zawiadamiała senat oraz Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o stosownej uchwale⁵³. Zapewne przeważnie nie czyniono problemów z takim uznaniem, ale wcale tak być nie musiało i przynajmniej teoretycznie państwowe przepisy prawne dopuszczały sytuację konieczności wielokrotnej habilitacji, z tej samej dziedziny nauki, tyle że na różnych uczelniach⁵⁴.

Od 14 lipca 1937 roku wprowadzono wyjątek dla szkół akademickich artystycznych i w zakresie niektórych przedmiotów w innych szkołach, tytuł docenta i prawo wykładania mogły zostać przyznane z pominięciem habilitacji, na wniosek komisji kwalifikacyjnej powołanej przez radę wydziałową. Minister

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego miał określić, w drodze rozporządzenia, skład, zasady i sposób postępowania komisji kwalifikacyjnej⁵⁵. Jednak do końca II Rzeczypospolitej nie zostało ono wydane.

Od 1 września 1933 roku docent był ustawowo zobowiązany do zachowywania powagi swego stanowiska i przestrzegania przy wykonywaniu swych funkcji obowiązującego prawa. Przepisy dyscyplinarne dla docentów ustalał statut każdej szkoły⁵⁶. Od 14 lipca 1937 roku zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej docentów i tryb postępowania dyscyplinarnego miało określić rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, ale również i ono nigdy nie zostało wydane⁵⁷.

Władze przeprowadzające habilitację

Rada wydziałowa⁵⁸. Ponieważ rada wydziałowa była zasadniczym organem, przed którym toczył się przewód habilitacyjny, zasadne będzie przyjrzenie się podstawowym regułom funkcjonowania tej instytucji. Od 15 września 1920 roku do 31 sierpnia 1933 roku rada wydziałowa była obligatoryjnym organem każdej szkoły akademickiej. Należała do grona samorządowych władz szkoły akademickiej i z tego tytułu posiadała prawo do używania pieczęci opatrzonej herbem państwa polskiego⁵⁹. Od 1 września 1933 roku pozostawiono radę wydziałową jako organ obowiązkowo istniejący w wielowydziałowych szkołach akademickich. Natomiast w uczelniach jednowydziałowych ustanowiono takim zebraniem ogóle profesorów, które posiadało wszystkie kompetencje rady wydziałowej⁶⁰, zastąpione następnie 14 lipca 1937 roku zebraniem profesorów o identycznym charakterze⁶¹.

Rada wydziałowa składała się obligatoryjnie z należących do wydziału: profesorów zwyczajnych, profesorów nadzwyczajnych, tych profesorów honorowych, którzy wchodzili w skład rady wydziałowej, jako profesorzy zwyczajni lub nadzwyczajni, zanim zostali profesorami honorowymi, oraz dwóch docentów, wybranych na rok akademicki przez ogół docentów wydziału. Rada wydziałowa miała prawo powołania do swego składu, na rok, również profesorów innych wydziałów, o ile wykładali na zainteresowanym wydziale oraz profesorów honorowych, którzy nie byli poprzednio jej członkami⁶². Od 1 września 1933 roku liczbę delegatów docentów określał statut, a profesorowie honorowi utracili prawo członkostwa w radzie wydziałowej⁶³. Od 14 lipca 1937 roku rada wydziałowa mogła rozszerzyć swój skład poprzez powołanie profesorów honorowych, jak również profesorów kontraktowych i zastępców profesorów. Statut szkoły określał sposób powoływania oraz uprawnienia wszystkich tych członków rady, którzy nie byli profesorami zwyczajnymi i nadzwyczajnymi danego wydziału⁶⁴.

Przewodniczącym rady wydziałowej był z urzędu dziekan. W zastępstwie dziekana funkcję przewodniczącego mógł sprawować prodziekan, a w ostateczności zastępca prodziekana, co mogło nastąpić z upoważnienia dziekana lub w przypadku dziekańskiego wakatu⁶⁵.

Od 15 września 1920 roku do 31 sierpnia 1933 roku termin zwyczajnego posiedzenia rady wydziałowej i jego porządek obrad ustalał przewodniczący. Posiedzenie rady wydziałowej zwoływał przewodniczący, co najmniej na 24 godziny przed rozpoczęciem, zawiadamiając imiennie wszystkich członków rady wydziałowej o terminie zebrania oraz porządku obrad. Prawidłowe zawiadomienie było warunkiem ważności uchwał podjętych na posiedzeniu. Przewodniczący był zobowiązany zwołać nadzwyczajne spotkanie rady wydziałowej na wniosek: co najmniej jednej czwartej członków tego organu, senatu, rektora lub prorektora zastępującego w urzędowaniu rektora. Z każdego posiedzenia rady wydziałowej sporządzano sprawozdanie przesyłane do wiadomości Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Rada wydziałowa wyrażała swą wolę w formie uchwały. Uchwałę podejmowała bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy członków rady wydziałowej, nie będących profesorami honorowymi, w tym przewodniczącego. O ile zachodziła równość głosów przewodniczącemu przysługiwał dodatkowy głos rozstrzygający. Głosowania były jawne, z wyłączeniem spraw osobistych oraz innych spraw, o ile z wnioskiem o utajnienie głosowania wystąpiło co najmniej 25% obecnych na posiedzeniu członków rady wydziałowej. W głosowaniach tajnych ewentualny rozstrzygający głos przewodniczącego nie mógł być uwzględniony⁶⁶. Od 1 września 1933 roku powyższe sprawy proceduralne pozostawiono do uregulowania statutowego lub regulaminowego każdej uczelni⁶⁷.

Dziekan miał prawo zgłoszenia umotywowanego weta zawieszającego do uchwały rady wydziałowej, zobowiązany był jednak w takim przypadku w ciągu 14 dni poddać uchwałę do ponownego rozpatrzenia. Jeżeli rada wydziałowa po wtórnie przyjęła taką uchwałę, przewodniczący nie mógł ponownie założyć na nią weta⁶⁸. Od 1 września 1933 roku prawo weta dziekana zostało nieco ograniczone, można je było zastosować ze względu na interes publiczny lub dobro szkoły, zaś termin obligatoryjnego przedłożenia zawetowanej uchwały do ponownego rozpatrzenia określany był odrębnie w regulaminie każdej rady wydziałowej. Dziekan był również zobowiązany do zawetowania uchwały na każde żądanie rektora powołującego się na interes publiczny lub dobro szkoły. W razie ponownego uchwalenia zawetowanej uchwały dziekan przekazywał ją Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który mógł ją podtrzymać lub ostatecznie uchylić⁶⁹.

Kompetencje rady wydziałowej w zakresie habilitacji i docentury dzieliły się na niezależne oraz zależne od zatwierdzenia przez senat lub Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Do niezależnego zakresu działania rady wydziałowej należało prowadzenie przewodów habilitacyjnych, w tym: uznanie kwalifikacji osobistych kandydata, ewentualne uznanie równorzędności tytułu doktorskiego lub innego tytułu naukowego nadanego w zagranicznej szkole akademickiej, ewentualne zwolnienie kandydata z obowiązku posiadania stopnia doktorskiego, uznanie kwalifikacji naukowych habilitanta, wybór referentów, przyjęcie rozprawy habilitacyjnej, ewentualne zwolnienie kandydata od odbycia dyskusji habilitacyjnej, ocena dyskusji habilitacyjnej, ewentualne zwolnienie kandydata od wygłoszenia wykładu habilitacyjnego, ocena wykładu habilitacyjnego. Z czasem ten typ kompetencji ulegał poszerzeniu: od 1 września 1933 roku o uznanie ważności prawa wykładania uzyskanego w innej szkole wyższej oraz o wnioskowanie do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o cofnięcie docentowi prawa wykładania⁷⁰, od 1 września 1936 roku o utrzymanie prawa wykładania na wydziale przez docenta, który został profesorem na innym wydziale lub w innej uczelni, a od 14 lipca 1937 roku również o uznawanie kierownictwa nad ćwiczeniami i pracami badawczymi przez docenta za równorzędne z realizacją prawa wykładania⁷¹.

Do zależnego od zatwierdzenia zebrania ogólnego profesorów należało, do 31 sierpnia 1933 roku, nadanie prawa wykładania, ale tylko w uczelniach, których statuty przewidywały istnienie tego organu, w innych bowiem zatwierdzenia dokonywał senat. Do zależnego od zatwierdzenia senatu zakresu działania rady wydziałowej należało: do 31 sierpnia 1933 roku uznanie ważności prawa wykładania uzyskanego w innej szkole wyższej⁷², a od 6 marca 1928 roku także wybór osób na zastępców profesora i zleceniobiorców wykładów⁷³. Do zależnego od zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zakresu działania rady wydziałowej należały: nadanie prawa wykładania oraz zgoda na rozszerzenie takiego prawa na inną dziedzinę nauki niż przyznaną z tytułem docenta, a do 5 marca 1928 roku także wybór osoby na zastępcę profesora.

W jednowydziałowej szkole akademickiej zakres działania rady wydziałowej ulegał w interesujących nas sprawach odpowiednio powiększeniu o uprawnienia zebrania ogólnego profesorów i senatu. Niezależny zakres działania rady wydziałowej rozszerzał się o uznanie ważności prawa wykładania uzyskanego w innej uczelni, które nie wymagało w takiej szkole zatwierdzenia na poziomie akademickim oraz zatwierdzanie umów o wykłady zawartych przez rektora z docentami, o ile funduszy na pokrycie ich wynagrodzenia dostarczała sama uczelnia. Zależny zaś od zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zakres działania rady wydziałowej ulegał rozszerzeniu o nadawanie tytułu docenta, gdzie również zatwierdzenie stawało się zbędne,

oraz zatwierdzanie umów o wykłady zawartych przez rektora z docentami, o ile fundusze na pokrycie ich wynagrodzenia miały źródło pozauczelniane⁷⁴.

Rada ogólna profesorów w szkołach jednowydziałowych od 1 września 1933 roku do 13 lipca 1937 roku. Organ ten pełnił w tym okresie także funkcje rady wydziałowej w uczelniach jednowydziałowych. W jego skład wchodził: profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni oraz delegaci docentów wydziału, w liczbie określonej statutem danej szkoły akademickiej. Rada ogólna profesorów mogła rozszerzyć swój skład o profesorów innych szkół akademickich, o ile wykładali oni również w zainteresowanej uczelni. Przewodniczącym rady ogólnej profesorów był z urzędu rektor. W zastępstwie rektora funkcję przewodniczącego mógł sprawować prorektor, a w ostateczności zastępca prorektora, co mogło nastąpić z upoważnienia rektora lub w przypadku rektorskiego wakatu. Rektor posiadał prawo weta względem uchwał rady ogólnej profesorów na identycznych zasadach jak dziekan względem uchwał rady wydziałowej. Kompetencje omawianego organu w zakresie habilitacji i docentury pozostawały analogiczne jak rady wydziałowej. Zasady funkcjonowania rady ogólnej profesorów określał indywidualnie statut każdej uczelni⁷⁵.

Rada profesorów w szkołach jednowydziałowych od 14 lipca 1937 roku. Organ ten pełnił w tym okresie także funkcje rady wydziałowej w uczelniach jednowydziałowych. W jego skład wchodził: profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni oraz delegaci docentów wydziału w liczbie określonej statutem danej szkoły akademickiej. Rada profesorów mogła rozszerzyć swój skład o: profesorów honorowych, profesorów kontraktowych i zastępców profesorów oraz profesorów innych szkół akademickich, o ile wykładali oni również w zainteresowanej uczelni. Przewodniczącym rady profesorów był z urzędu rektor. W zastępstwie rektora funkcję przewodniczącego mógł sprawować prorektor, a w ostateczności zastępca prorektora, co mogło nastąpić z upoważnienia rektora lub w przypadku rektorskiego wakatu. Rektor posiadał prawo weta względem uchwał rady ogólnej profesorów na identycznych zasadach jak dziekan względem uchwał rady wydziałowej. Kompetencje omawianego organu w zakresie habilitacji i docentury pozostawały analogiczne jak rady wydziałowej. Zasady funkcjonowania rady profesorów określał indywidualnie statut każdej uczelni⁷⁶.

Przewód habilitacyjny

Habilitacja przeprowadzana była przez radę wydziałową. Wydziałowi wolno było, co do zasady, przeprowadzać habilitację w zakresie reprezentowanej na nim gałęzi nauki. Od 1 września 1936 roku wymagano nawet, aby owa gałąź reprezentowana była przez co najmniej jedną katedrę. Wyjątek od powyższej reguły mógł być dopuszczalny, gdy dla danej dziedziny nauki nie było w polskich szkołach akademickich żadnej katedry⁷⁷. Przez cały okres II Rzeczypospolitej

wymagano na przeprowadzenie habilitacji z gałęzi nauki nie istniejącej w polskim szkolnictwie akademickim uprzedniej zgody Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Wydaje się, że brano w takim wypadku pod uwagę również akademickie szkolnictwo prywatne.

Co do inicjatora habilitacji, to do 31 sierpnia 1936 roku, sprawa na poziomie prawodawstwa państwowego pozostawała nierozstrzygnięta. Zatem przekazano to do uregulowania poszczególnym uczelniom. Po tej dacie wprowadzono zasadę, że to sam kandydat, pragnący się habilitować, wnosił podanie do rady wydziałowej na ręce dziekana. W podaniu zainteresowany wymieniał gałąź nauki, z zakresu której pragnął wykładać. Do podania załączał obligatoryjnie: życiorys, dokumenty personalne (w zakresie istotnym dla procedury habilitacyjnej), trzy egzemplarze opublikowanej rozprawy habilitacyjnej oraz spis wszystkich innych opublikowanych prac naukowych wraz z ich pojedynczymi egzemplarzami⁷⁸.

Warunkami dopuszczenia do habilitacji były odpowiednie kwalifikacje osobiste kandydata, o których rozstrzygała rada wydziałowa, przed rozpatrzeniem jego kwalifikacji naukowych. Pozytywna uchwała w tej kwestii oznaczała otwarcie przewodu habilitacyjnego. Kandydat pragnący przystąpić do habilitacji musiał przedłożyć dowód posiadania stopnia naukowego doktora, zwanego także wyższym stopniem naukowym⁷⁹, uzyskanego w jednej z polskich szkół akademickiej. Przy czym rada wydziałowa mogła uznać za równorzędny tytuł doktora uzyskany w szkole zagranicznej lub inny tytuł naukowy. Wyjątkowo wybitni naukowcy mogli zostać całkowicie zwolnieni przez radę wydziałową z wykazania się doktoratem⁸⁰. Od 1 września 1933 roku zwolnienie takie mogło dotyczyć również artystów i innych fachowców o szczególnie wyróżniających się kwalifikacjach⁸¹.

Zasadnicza część habilitacji składała się z trzech kolejnych etapów. Jednakże w wyjątkowym przypadku rada wydziałowa mogła habilitanta zwolnić z etapu drugiego i trzeciego. Każdy z tych etapów podlegał zaprotokołowaniu. W etapie pierwszym rada wydziałowa spośród swych członków wybierała referentów⁸². W okresie od 15 września 1920 roku do 31 sierpnia 1933 roku musiało ich być co najmniej dwóch, mogło ich zatem być więcej⁸³. Od 1 września 1933 roku do 31 sierpnia 1936 roku sprawa pozostawała nierozstrzygnięta, jednak nie jest prawdopodobne, aby którakolwiek szkoła akademicka zdecydowała się tylko na jednego referenta. Od 1 września 1936 roku minimalną liczbę referentów podniesiono do trzech⁸⁴. Kwalifikacje referentów do 31 sierpnia 1936 roku pozostawiano swobodnej decyzji uczelni. Po tej dacie referentami mogli być tylko profesorowie: zwyczajni, nadzwyczajni, honorowi i tytularni, zatem nie mogli być nimi zwykli docenci. Co więcej referenci powinni byli reprezentować ten sam lub pokrewny przedmiot⁸⁵. Jednak nie wydaje się, aby wcześniej stosowano inne reguły. Referenci mogli wywodzić się nie tylko z grona rady wydziałowej,

ale także z innych wydziałów, a nawet innych szkół akademickich, nie wyłączając zagranicznych.

Referenci oceniali rozprawę habilitacyjną, która musiała być opublikowana w języku polskim lub języku wykładowym przedmiotu. Rozprawa habilitacyjna musiała stanowić istotny wkład w postęp nauki i świadczyć o samodzielności myślenia naukowego autora⁸⁶. Ocenie mogły podlegać również inne prace naukowe habilitanta, co od 1 września 1936 roku stało się wręcz obowiązkowe. Rozprawa habilitacyjna nie mogła być rozprawą doktorską. Na podstawie opinii referentów rada wydziałowa podejmowała uchwałę w przedmiocie przyjęcia rozprawy habilitacyjnej. W razie zaś jej nie przyjęcia postępowanie habilitacyjne ulegało umorzeniu. W etapie drugim odbywała się dyskusja habilitacyjna, która obejmowała całość przedmiotu, z którego kandydat się habilitował. W dyskusji habilitacyjnej mogli brać udział referenci rozprawy habilitacyjnej oraz członkowie rady wydziałowej, a od 1 września 1936 roku także profesorowie zaproszeni z innych wydziałów lub uczelni akademickich. Etap ten kończył się uchwałą rady wydziałowej w przedmiocie oceny dyskusji habilitacyjnej. W razie negatywnej oceny postępowanie habilitacyjne ulegało umorzeniu. W etapie trzecim habilitant wygłaszał wykład habilitacyjny wobec członków wydziału na temat wybrany przez habilitanta i zatwierdzony uprzednio przez radę wydziałową, przy czym od 1 września 1936 roku kandydat musiał przedstawić do wyboru dwa tematy. Celem wykładu było wykazanie się habilitanta umiejętnością jasnego przedstawiania zagadnień naukowych w świetle aktualnego stanu wiedzy. Etap ten kończył się uchwałą rady wydziałowej w przedmiocie przyjęcia wykładu habilitacyjnego. W razie jego negatywnej oceny postępowanie habilitacyjne ulegało umorzeniu, jednak od 1 września 1936 roku rada wydziałowa mogła zezwolić na ponowne podejście do trzeciego etapu. Wszystkie etapy habilitacji były protokołowane. W razie pozytywnego przejścia przez wszystkie poziomy postępowania, rada wydziałowa, na wniosek referentów, nadawała habilitantowi prawo wykładania, wraz z określeniem na jaki zakres nauki prawo to się rozciągało. Od 1 września 1936 roku wprowadzono w tej sprawie obligatoryjny wymóg głosowania tajnego. Uchwała przekazywana była następnie, wraz z życiorysem, dokumentami personalnymi i pracami naukowymi habilitanta oraz protokołami z postępowania habilitacyjnego, do zatwierdzenia⁸⁷.

Późno, bo dopiero 5 sierpnia 1939 roku, wprowadzono szczególny tryb dla habilitacji, których temat objęty był tajemnicą państwową. Tryb ten określał odmienności względem procedury zwyczajnej i był regulowany przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁸⁸.

Veniam legendi nadawała zatem rada wydziałowa. Ale do swej ważności stosowna uchwała wymagała zatwierdzenia⁸⁹. Do 31 sierpnia 1933 roku zatwierdzenie miało charakter dwupoziomowy, pierwszy uczelniany i drugi państwowy.

Z istoty zatwierdzenia wynika, że mogło ono nie zostać udzielone. Należy również zaznaczyć, że prawodawca w żaden sposób nie ograniczył swobody decyzji organów zatwierdzających. Procedura zatwierdzenia na poziomie uczelnianym zależna była od struktury organizacyjnej danej uczelni. W szkołach akademickich wielowydziałowych (czyli zdecydowanej większości), uchwałę o nadaniu prawa wykładania zatwierdzało zebranie ogólne profesorów, a jeżeli statut danej szkoły nie przewidywał istnienia tego organu, zatwierdzenia dokonywał senat. W szkołach jednowydziałowych, ponieważ rada wydziałowa wykonywała także funkcje zebrania ogólnego profesorów i senatu, zatwierdzenie na poziomie uczelnianym nie było wymagane. Jeżeli zatwierdzenie na poziomie uczelnianym zostało udzielone, względnie nie było konieczne, sprawę przekazywano do zatwierdzenia na poziom państwowy, w przeciwnym przypadku postępowanie habilitacyjne umarzano⁹⁰. Od 1 września 1933 roku zatwierdzenie na poziomie uczelnianym w ogóle zniesiono, a rada wydziałowa jedynie zawiadamiała senat o stosownej uchwale, którą ten miał obowiązek zaopatrzyć w opinię przed przekazaniem sprawy na szczebel państwowy⁹¹. Na poziomie państwowym zatwierdzenia dokonywał Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Jeżeli ten ostatni dokonał zatwierdzenia, uchwała rady wydziałowej o nadaniu prawa wykładania uzyskiwała moc prawną, jeżeli go odmówił postępowanie habilitacyjne umarzano. Prawo wykładania uzyskiwało się z dniem zatwierdzenia uchwały rady wydziałowej przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁹².

PRZYPISY

- ¹ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2002, s. 411, *Uniwersalna encyklopedia PWN* (multimedialna), Warszawa 2008, hasło „habilitacja”.
- ² *Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* – Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595, *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* – Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365.
- ³ *Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1919.
- ⁴ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 13 stycznia 1921 r. w przedmiocie zmiany nazwy „Szkoła Politechniczna we Lwowie” na „Politechnika Lwowska”* – M. P. z 1921 r. Nr 23, poz. 60.
- ⁵ Lewandowski Lesław, *Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, „Semper Fidelis”* 1994, Nr 3 (20), s. 9-15.
- ⁶ *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁷ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁸ *Ustawa z dnia 16 lipca 1924 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1920 roku o szkołach akademickich (Dz. U. Rz. P. Nr 72, poz. 494)* – Dz. U. z 1925 r. Nr 2, poz. 10.

- ⁹ *Ustawa z dnia 18 marca 1932 r. o Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie* – Dz. U. z 1932 r. Nr 30, poz. 305. Uwaga redakcyjna: autor uwspółcześnił pisownie słowa „akademiji”, występującą, przeważnie właśnie w tej formie, w tytułach państwowych aktów prawnych i statutów uczelnianych.
- ¹⁰ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 lutego 1934 r. o organizacji Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie* – Dz. U. z 1934 r. Nr 16, poz. 126.
- ¹¹ *Ustawa z dnia 23 marca 1922 r. o Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie* – Dz. U. z 1922 r. Nr 24, poz. 197.
- ¹² Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ¹³ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1936 r. o organizacji Akademii Stomatologicznej w Warszawie* – Dz. U. z 1937 r. Nr 1, poz. 6.
- ¹⁴ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ¹⁵ Utworzono wtedy: Wydział Górniczy i Wydział Hutniczy.
- ¹⁶ Zlikwidowano wtedy podział, istniejący w latach 1922–1929 na: Wydział Malarstwa i Rzeźby oraz Wydział Architektury.
- ¹⁷ Przykładowo: *Statut Akademii Górniczej w Krakowie z 18 października 1926 r.* przewidywał istnienie zebrania ogólnego profesorów, a *Statut Uniwersytetu Poznańskiego z 28 stycznia 1921 r.* nie przewidywał jego istnienia, z kolei wiadomo, że Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie miał przez pewien czas w swoich strukturach zebranie ogólne profesorów, które statut z 5 czerwca 1929 roku zlikwidował.
- ¹⁸ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ¹⁹ Przy czym przyznano temu typowi szkół możliwość fakultatywnego ustanowienia w swych strukturach senatu, ale kompetencje rady wydziałowej i tak pozostawały przy zebraniu ogólnym profesorów.
- ²⁰ *Ustawę z dnia 2 lipca 1937 r. o zmianie ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* Dz. U. z 1937 r. nr 52, poz. 406.
- ²¹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ²² Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494. Ogłoszona 10 sierpnia 1920 roku. Weszła w życie 15 września 1920 roku. Nowelizowana była 9 razy, ale w niniejszej pracy odwołujemy się tylko do trzech interesujących nas aktów zmieniających: *Ustawy z dnia 16 lipca 1924 r. o zmianie niektórych przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1920 roku o szkołach akademickich* (Dz. U. Rz. P. Nr 72, poz. 494) – Dz. U. z 1925 r. Nr 2, poz. 10, *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół* – Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204 i *Ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie* – Dz. U. z 1932 r. Nr 30, poz. 305. Żaden z wydanych do niej aktów wykonawczych nie dotyczył spraw habilitacji lub docentury. Uchylona 1 września 1933 roku *Ustawą z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ²³ Dz. U. z 1925 r. Nr 2, poz. 10. Weszła w życie, z dniem ogłoszenia 14 stycznia 1925 roku. Nie była nowelizowana, ani nie wydano do niej żadnego aktu wykonawczego. Uchylona 1 września 1933 roku *Ustawą z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ²⁴ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247. Ogłoszona 29 kwietnia 1933 roku. Weszła w życie 1 maja 1933 roku. Nowelizowana była 5 razy, ale w niniejszej pracy odwołujemy się tylko do jednego interesującego nas aktu zmieniającego: *Ustawy z dnia 2 lipca 1937 r. o zmianie ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406. Ujednoliconą została raz *Obwieszczeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 listopada 1937 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1938 r. Nr 1, poz. 6. Wydano do niej

- około 40 aktów wykonawczych, ale w niniejszej pracy odwołujemy się tylko do trzech nas interesujących: *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 lutego 1934 r. o organizacji Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie* – Dz. U. z 1934 r. Nr 16, poz. 126, *Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 grudnia 1936 r. o organizacji Akademii Stomatologicznej w Warszawie* – Dz. U. z 1937 r. Nr 1, poz. 6 i *Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 kwietnia 1936 roku o sposobie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich* – Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290. Uchylona 30 października 1947 roku *Dekretem z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego* – Dz. U. z 1947 r. Nr 66, poz. 415.
- ²⁵ Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406. Weszła w życie z dniem ogłoszenia 14 lipca 1937 roku. Nie była nowelizowana, ani nie wydano do niej żadnego aktu wykonawczego. Uchylona 30 października 1947 roku *Dekretem z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego* – Dz. U. z 1947 r. Nr 66, poz. 415.
- ²⁶ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290. Ogłoszone 12 maja 1936 roku. Weszło w życie 1 września 1936 roku. Nowelizowane było 2 razy, ale w niniejszej pracy odwołujemy się tylko do jednego interesującego nas aktu zmieniającego (drugi wykracza bowiem poza omawiane ramy chronologiczne): *Rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 lipca 1939 r. o sposobie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich* – Dz. U. z 1939 r. Nr 69, poz. 468. Uchylone 30 października 1947 roku *Dekretem z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego* – Dz. U. z 1947 r. Nr 66, poz. 415.
- ²⁷ Dz. U. z 1939 r. Nr 69, poz. 468. Weszło w życie z dniem ogłoszenia 5 sierpnia 1939 roku. Nie było nowelizowane, ani nie wydano do niego żadnego aktu wykonawczego. Uchylone 30 października 1947 roku *Dekretem z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego* – Dz. U. z 1947 r. Nr 66, poz. 415.
- ²⁸ Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204. Weszło w życie z dniem ogłoszenia 6 marca 1928 roku. Nowelizowane było 8 razy, ale w niniejszej pracy odwołujemy się tylko do jednego interesującego nas aktu zmieniającego: *Ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich* – Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247. Ujednolicone raz *Obwieszczeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 lipca 1933 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół* – Dz. U. z 1933 r. Nr 76, poz. 551. Żaden z wydanych do niego aktów wykonawczych nie dotyczył spraw habilitacji lub docentury. Uchylone 20 listopada 1958 roku *Ustawą z dnia 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych* – Dz. U. z 1958 r. Nr 68, poz. 336.
- ²⁹ *Statut Uniwersytetu Poznańskiego z 28 stycznia 1921 r.*, Poznań 1921.
- ³⁰ *Statut Politechniki Warszawskiej*, Warszawa 1921.
- ³¹ *Statut Akademii Górniczej w Krakowie z 18 października 1926 r.*, Kraków 1930.
- ³² *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie z 5 czerwca 1929 r.*, Lwów 1929 (lub nieco później).
- ³³ Wystąpiła jedynie jedna drobna różnica w statucie Akademii Górniczej w Krakowie, który przewidywał trzyletni okres dla wygaśnięcia nieużywanego prawa wykładania dla docenta, podczas gdy prawo państwowe nie pozostawiało wówczas żadnych wątpliwości, że okres ten był roczny. Niezgodność wynika zapewne z przeoczenia zatwierdzającego statut Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.
- ³⁴ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ³⁵ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ³⁶ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.

- ³⁷ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ³⁸ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ³⁹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁴⁰ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁴¹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁴² Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406.
- ⁴³ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁴⁴ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁴⁵ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247 w powiązaniu z Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204.
- ⁴⁶ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁴⁷ Nieco podobnie jak obecnie w przypadku stanowiska adiunkta i stopnia naukowego doktora habilitowanego. Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365
- ⁴⁸ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁴⁹ Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁵⁰ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204.
- ⁵¹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁵² Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁵³ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁵⁴ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁵⁵ Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406.
- ⁵⁶ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁵⁷ Dz. U. z 1937 r. nr 52, poz. 406.
- ⁵⁸ Wymiennie, choć dużo rzadziej, zwano ją w państwowych aktach prawnych radą wydziału.
- ⁵⁹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁶⁰ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁶¹ Dz. U. z 1937 r. nr 52, poz. 406.
- ⁶² Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁶³ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁶⁴ Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406.
- ⁶⁵ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁶⁶ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁶⁷ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁶⁸ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁶⁹ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁷⁰ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁷¹ Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406.
- ⁷² Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁷³ Jednak umowy zawarte przez rektora z docentami w dalszym ciągu wymagały zatwierdzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204.
- ⁷⁴ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁷⁵ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁷⁶ Dz. U. z 1937 r. Nr 52, poz. 406.
- ⁷⁷ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁷⁸ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁷⁹ Prawo II Rzeczypospolitej przewidywało istnienie dwóch stopni naukowych wyższego i niższego. Wyższym był zawsze stopień doktora. Nazwa niższego zależna była od dziedziny naukowej, ale zasadniczo był to magister albo inżynier.

- ⁸⁰ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁸¹ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁸² Współcześnie określilibyśmy ich recenzentami. Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁸³ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁸⁴ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁸⁵ Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁸⁶ Warto zwrócić uwagę, że prawodawca nie ograniczył się tylko do sformułowania procedur, ale również uzasadnił czemu służył i co miał sprawdzić każdy z etapów przewodu habilitacyjnego!
- ⁸⁷ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1936 r. Nr 38, poz. 290.
- ⁸⁸ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 lipca 1939 r. o sposobie postępowania habilitacyjnego w państwowych szkołach akademickich* – Dz. U. z 1939 r. Nr 69, poz. 468.
- ⁸⁹ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁹⁰ Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494.
- ⁹¹ Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.
- ⁹² Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.

Habilitation in state higher education in inter-war Poland

SUMMARY

The main aim of the paper is to present the institution of habilitacja (habilitation, either the status connected with the right to give lectures at a university or, currently, a post-doctoral degree) in Polish state higher education in the years 1920-1939, and the legal framework relating to it. Additionally, the aim of the paper is to show the difference between the status of habilitacja in that period and in contemporary Poland (after 1989).

The paper is based on the analysis of source documents and involves an analysis of legal acts from the period of inter-war Poland, which have been confronted with the statutes of selected tertiary schools of that period.

The paper provides essential information concerning habilitacja nowadays (according to the legal framework as in force on 1 February 2009), and presents the system of higher education in inter-war Poland, together with a classification of tertiary schools. The legal documents concerning habilitacja and the position of docent are examined, with special focus on two parliamentary acts regulating higher education, of 1920 and 1933. It then proceeds to describe in detail the so-called 'right to lecture' (Lat. *venia legendi*), taking into account the most important issues relating to how it was implemented. The paper also discusses the very nature of habilitacja and the position of docent. For clarity of presentation, the author of the paper makes occasional references to the current state of affairs in Poland. The penultimate section of the paper is devoted to the role of decision-making bodies in the academic system (such as the faculty council, or the general assembly of professors) in granting the right to lecture. The last section of the paper deals with the procedure involved in the granting of habilitacja, with a precise account of its particular stages. The analysis in the paper points to fundamental differences between the position of docent in a state tertiary school in inter-war Poland and the current degree of doctor habilitowany ('habilitated doctor').